

FILOLOGIJA 66, Zagreb 2016.

JEZIK DANAŠNJI

Dalibor Brozović: *Jezik današnji 1965–1968*. Zagreb, Disput 2016., priređivač: Krešimir Mićanović

Članci i rasprave objavljene u časopisima znatno su manje dostupne zainteresiranim čitateljima pa su tako manje poznate te se manje čitaju od članaka i rasprava objavljenih u knjigama. Zbog toga je okupljanje rasprava i članaka vrsnih jezikoslovaca te njihovo priređivanje i objavljivanje u knjigama iznimno važan i vrijedan posao. Tako hrvatska jezikoslovna javnost sa zadovoljstvom pozdravlja objavljivanje knjige u kojoj su okupljeni i priređeni članci Dalibora Brozovića, jednoga od najvrsnijih i najvećih hrvatskih jezikoslovaca koji su djelovali u prošleme stoljeću. Riječ je o knjizi *Jezik današnji 1965–1968*, koja je objavljena kao jedanaesta knjiga biblioteke *Thesaurus* u izdavačkoj kući *Disput* iz Zagreba. Priredio ju je Krešimir Mićanović, a uredio urednik biblioteke Ivan Marković.

Akademik Dalibor Brozović bio je iznimno plodan i svestran jezikoslovac koji je imao vrlo široke lingvističke i filološke interese te se vrlo uspješno bavio sociolingvistikom, poglavito standardologijom, genetskom lingvistikom, ponajviše dijalektologijom te bio vrstan leksikograf i prevoditelj. Uvelike je pridonio modernizaciji hrvatskoga jezikoslovlja i njegovu uključivanju u europske i svjetske trendove u drugoj polovici 20. stoljeća. Bio je veoma poznat i cijenjen i izvan granica Hrvatske, a njegovi su radovi vrlo aktualni i citirani još i danas.

Knjiga *Jezik današnji 1965–1968* obuhvaća članke objavljene u rubrici istoga naslova koja je navedenih godina izlazila u tjedniku *Telegram*. Dalibor Brozović naslijedio je Ljudevita Jonkea na mjestu autora tekstova u toj rubrici te je za svojega vođenja rubrike napisao ukupno 166 članaka. U knjizi *Jezik današnji 1965–1968* objavljena su, osim tih članaka, još dva članka koja nisu inicijalno bila objavljena u rubrici, ali se tematski uklapaju kako u rubriku, tako i u ovu knjigu. Prvotna je namjera uključivanja jezične rubrike u tjednik *Telegram* bila savjetodavna, dakle pružanje odgovora na upite čitatelja o konkretnim jezičnim problemima i širenje jezične kulture, ali su tekstovi objavljivani u toj rubrici znatno nadišli prvotnu savjetodavnu namjeru jer su autori ugrađivali u njih puno više jezikoslovne

širine. Brozovićevi tekstovi pokazuju velik raspon jezikoslovnih interesa i znanja, kao i širinu shvaćanja pojma jezične kulture, a njegovo savjetodavno bavljenje relevantnim jezičnim problemima izvrsno je stručno potkrijepljeno i ne sadržava trivijalnosti koje karakteriziraju dio suvremene jezičnosavjetodavne produkcije. Premda su pisani u određeno vrijeme i s određenom namjerom, tekstovi objavljeni u kolumni *Jezik današnji* imaju u velikoj mjeri univerzalnu vrijednost, primjenjivi su i na današnje jezične prilike te pokazuju golemu erudiciju i jezikoslovno znanje svojega autora.

Osim što daje jezične savjete, Brozović prenosi svojim čitateljima i izvještaje sa znanstvenih skupova te polemike koje su se na njima odvijale. Piše, ponekad vrlo kritički, a ponekad vrlo afirmativno, o jezikoslovnim djelima koja su se objavljivala, o radu na *Općeslavenskom lingvističkom atlasu*, o narječjima, o hrvatskim govorima u Hrvatskoj i izvan nje, o funkcionalnoj raslojenosti hrvatskoga jezika te o najrazličitijim teorijskim pitanjima (o razlici između filologije i lingvistike, o definiciji standardnoga jezika, o problemu roda u jeziku, o stručnome nazivlju) te o brojnim drugim relevantnim temama.

Tekstovi u knjizi zasigurno su posebno zanimljivi današnjem čitatelju kao svjedočanstva o vremenu u kojem su nastali. Oni pokazuju onodobnu jugoslavensku jezičnu politiku i praksu, glavne jezikoslovne prijevore te položaj u kojem su se nalazili hrvatski jezik i njegovi govornici. Nastali su u doba kad su se intenzivirale polemike između hrvatskih i srpskih jezikoslovaca, dakle u doba koje je prethodilo donošenju *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* čiji je suautor bio Brozović. Brozović je hrabro i argumentirano sudjelovao u jezičnim polemikama i zalagao se za autonomiju hrvatskoga jezika, odnosno promicao stav da se svaki jugoslavenski narod služi svojom varijantom jezika s istim pravom s kojom se drugi narodi služe svojim jezicima te da o uporabi određene varijante trebaju odlučivati stručnjaci s područja na kojem se ta varijanta govori. Drugim riječima, zauzimao se za to da se o hrvatskome jeziku odlučuje u Hrvatskoj.

Velika je vrlina knjige *Jezik današnji 1965–1968*. uvodni tekst *Varijacije na temu varijanata, jezika i povijesti. Brozovićeve koncepcija standardnog jezika i hrvatske jezične povijesti* koji svojim opsegom od šezdesetak stranica i studioznošću nadmašuje tekstove koji se obično objavljuju kao uvodni u takvim knjigama. Priređivač je u tome tekstu napravio svojevrstu sintezu ukupnoga Brozovićeve jezikoslovnoga rada podijelivši ga po temama i napisavši sukus najvažnijih teza o svakoj od tema.

U prvome redu osvrće se na Brozovićev općeteorijski interes za proble-

matiku standardnih jezika koji se vidi u tekstovima objavljenima od 1963. do 1967. godine te tumači razliku između *jezika dijasistema* i *standardnoga jezika* (jezik dijasistem sustavni je skup zajedničkih osobina dijalekata koji su također dijasistemi, ali nižeg stupnja apstrakcije), piše o Brozovićevim tezama o štetnosti poistovjećivanja jezika sa standardnim jezikom i o nepodobnosti standardnoga jezika kao predmeta genetsko-tipoloških proučavanja. Zatim piše o terminima kojima se identificirao dijasistem južnoslavenskih dijalekata između hrvatsko–slovenske s jedne i srpsko–bugarske, odnosno srpsko-makedonske granice s druge strane te neprikladnosti naziva *hrvatskosrpski* ili *srpskohrvatski jezik*. Brozović se zalagao za naziv *srednjojuznoslavenski*, odnosno *središnji južnoslavenski*.

Velika je tema Brozovićevo bavljenje standardnim jezikom, prije svega zagovaranje termina *standardni jezik* umjesto vrlo ukorijenjenoga, čak i dan danas, termina *književni jezik*. Mićanović donosi genezu Brozovićeve definicije standardnoga jezika, koja je vjerojatno najcitiraniji Brozovićev napis, kao i najuvriježenija definicija standardnoga jezika u kroatistici. Standardni je jezik prema Brozoviću definiran kao *autonoman vida jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan, stabilan u prostoru i elastično stabilan u vremenu*. Na Brozovićevo shvaćanje standardnoga jezika uvelike je utjecala Praška lingvistička škola koju je u Hrvatskoj najviše afirmirao Ljudevit Jonke, ponajprije praško načelo autonomnosti standardnoga jezika. Brozović se koristi pojmom autonomnosti kako bi razlučio odnos jezika kao dijasistema (na koji se primjenjuju genetsko–tipološki kriteriji) i standardnoga jezika (na koji se primjenjuju kriteriji standardnosti) i piše kako je *egzistencija standardnog jezika nezavisna od dijalektološkog i komparativističkog ranga idioma koji mu je poslužio kao osnovica, tj. dao supstanciju i strukturu*. Autonomnost standardnog jezika ključna je za razumijevanje odnosa između standardnoga jezika i njegove dijalektalne osnove, a u vezi s time bilo je, nažalost i još uvijek ima, puno prijepora.

Još jedna važna teorijska tema kojom se Brozović zapaženo bavio jest tipologizacija slavenskih standardnih jezika. Proveo je tipologizaciju dvanaest slavenskih standardnih jezika (ruski, bjeloruski, ukrajinski, poljski, donjolužički, gornjolužički, češki, slovački, slovenski, hrvatska varijanta, hrvatskosrpski, srpska varijantna, makedonski, bugarski) po petnaest binarnih kriterija koje je sam osmislio. Prema toj tipologizaciji postoje *jezici s visokim i jezici s niskim stupnjem autonomije i elastične stabilnosti, jezici s koegzistentnim i jezici s polariziranim normativnim dubletama, jezici s izravnim prijelazima standarda prema interdijalektu i jezici sa supstandardom kao posrednikom, jezici s kontinuiranim razvojem do sadašnjeg stanja i jezici čiji se razvoj bitno prekidao, jezici s homogenom i jezici s nehomogenom dijalektalnom osnovi-*

com, jezici s normiranom osnovicom i jezici koji imaju stiliziranu folklornu osnovicu, jezici s kulturnim interdijalektom kao osnovicom i jezici bez takva interdijalekta, jezici s polivalentnim standardom i jezici s nepotpunim funkcijama standardnoga jezika, jezici tvoreni po modelu jedan jezik : jedna nacija i jezici koji ne prate taj model, jezici s domaćom dijalekatskom osnovicom i jezici u čijoj su osnovici prisutni tuđi elementi iste jezične porodice, jezici koji su izgrađivali standard vlastitom supstancijom i jezici koji su posuđivali supstancijalne elemente, jezici slobodni od utjecaja razvijenijih standardnih jezika i jezici podvrgnuti utjecaju razvijenijih standardnih jezika, jezici u kojima norma ograničava mogućnost kalkiranja i jezici tolerantni prema kalkiranju, jezici slobodni od purističkih tradicija i jezici s purističkom tradicijom te jezici koji odražavaju homogenu civilizaciju i jezici koji odražavaju heterogenu civilizaciju. Najveći odraz te tipizacije slavenskih standardnih jezika u Hrvatskoj nastao je tako što su hrvatski jezikoslovci, služeći se Brozovićevom terminologijom i metodologijom, formulirali i potkrijepili zaključak kako su se na jednom dijasistemu izgradila dva po mnogo čemu različita standardna jezika, hrvatski i srpski.

Jedna od najvažnijih tema kojima se Brozović bavio, tema o kojoj je napisao svoje najutjecajnije radove, svakako je povijest hrvatskoga jezičnoga standarda te periodizacija hrvatske jezične povijesti. On je podijelio hrvatsku jezičnu povijest u šest razdoblja od kojih su prva tri predstandardna, a sljedeća tri razdoblja pokazuju razvoj jezičnoga standarda. Naglasak je stavio na sredinu 18. stoljeća kao na prijelomno razdoblje u kojemu se provodi standardizacija novoštokavskoga i kajkavskoga pismenoga jezika, nakon čega standardizacija novoštokavskoga bitno napreduje. Nakon njegovih napisa hrvatski jezikoslovci 18. stoljeću počinju pridavati važnost kao ključnoj točki u sagledavanju razvoja hrvatskoga standardnoga jezika na novoštokavskoj osnovici te se napušta dotad uvriježeno shvaćanje (koje je još i danas rašireno u laika) kako je preporodno razdoblje predstavljalo početak razvoja hrvatskoga standarda na novoštokavskoj dijalektalnoj osnovici. Mnogo je tema koje su obrađene u člancima u knjizi *Jezik današnji 1965–1968*. i u njezinu uvodnome tekstu te ih nije moguće ni obuhvatiti ni naznačiti u sažetome prikazu. Ostat će na čitateljima da se njima pozabave i da ih samostalno istraže.

Premda su izdavačka kuća *Disput* iz Zagreba, njezin urednik Ivan Marković i priređivač knjige *Jezik današnji 1965–1968*. Krešimir Mićanović hrvatskoj kulturnoj javnosti dobro poznati po studioznom pristupu pisanju i objavljivanju knjiga, svejedno ponovno treba naglasiti kako je *Jezik današnji 1965–1968*. uzorno priređena i uređena knjiga, što je rezultat pomnosti kakva se u današnje vrijeme, čak i među znanstvenicima jezikoslovcima, zaista rijetko može sresti. Članci objavljeni u knjizi međusobno

su povezani uputnicama (dakle kad se u jednom tekstu piše o temi koja se obrađuje i u drugim tekstovima, čitatelj nalazi uputnicu koja ga upućuje na te druge tekstove, čime se bitno olakšava snalaženje u knjizi). Originalne Brozovićeve tekstove priređivač je opremio brojnim i opsežnim bilješkama u kojima čitatelji nalaze obilje dodatnih informacija čime se stvara i upotpunjuje kontekst potreban za dublje razumijevanje samih tekstova. Samo čitatelj koji i sam ima leksikografskoga i priređivačkoga iskustva može procijeniti koliko je znanja, truda, strpljivosti i preciznosti bilo potrebno da bi se obavio tako zahtjevan posao, i to s tako dobrim rezultatom. Knjiga *Jezik današnji 1965–1968*. zasigurno je dosegla vrlo visoke profesionalne standarde zbog kojih će mnogim budućim priređivačima poslužiti kao uzor i zbog kojih će mnogim budućim čitateljima biti vrijedan i poticajan izvor stručnih informacija.

Sanda Lucija Udier

